

آداب تلاوت قرآن

(۲)

تدوین و تقدیم:

موسسه فرهنگی قرآن و سنت نبوی

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فضیلت تلاوت	۲
تلاوت قرآن	۳
آداب ظاهری قرآن	۴
شروط باطنی تلاوت قرآن	۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ نَبِيِّنَا

مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ أَجْمَعِينَ....

قرآن امر و فرمان خداوند و برنامه زندگی مسلمان است . و برکسی که خود را مسلمان و بنده خداوند یکتا بداند، لازم است ، تلاوت قرآن را جزو برنامه روزانه خویشتن قرار دهد و هر روز ، با مراجعه مستمر و مداوم به آن، دستورالعملهای زندگی مادی ، معنوی، خانوادگی، اجتماعی ، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نسخه های شفابخش ناراحتی های روحی و روانی و سلامتی عقل و جان و برنامه مبارزه با لشکرهای هوی و هوس ، جهل و کفر، ظلم و نفاق و سعادت دنیوی و اخروی را استخراج ، و سرلوحه زندگی خود قرار دهد.

برای کسانی که در باره جهان طبیعت مطالعه و تحقیق می کنند اسرار و شگفتی های جهان طبیعت با وجود محدودیت

پایان ناپذیرند و روز بروز بر دامنهٔ وسعت و گستردگی آنها افزوده می شود . دنیای قرآن هم ، چنان حالتی دارد و برای صاحبان تفکر و اندیشه و محققین آن ، هر روز گوشه هایی از اسرار و اعجاز آن کشف می شود و شگفتی های آن پایان ناپذیرند . متعلم قرآن به یقین درمی یابد که هدایت خود و خانواده و اجتماعش تنها و تنها در سایهٔ رهنمودهای قرآن است و بس . و با فهم قرآن، کلید اسرار جهان و عالم انسان را می یابد، امید است خداوند متعال توفیق تلاوت و تدبر و فهم و عمل به آیات قرآن را به ما عطاء فرمایند و در سایهٔ قرآن از رنج و عذاب و سرگردانی دنیا خلاص و به زندگی سعادت‌مند دنیوی و اخروی رهنمود گرداند ...

فضیلت قرآن

قرآن پیام پروردگار جهانیان و نامه سرگشاده، هادی انسانها و نقشه صراط مستقیم هر دو سرا است.

«... کتاب انزلناه الیک لتخرج الناس من الظلمات الی النور باذن ربهم الی صراط العزیز الحمید» ابراهیم / ۱. (این قرآن) کتابی است که آن را برای تو فرو فرستاده ایم تا اینکه مردمان با توفیق و تفضل پروردگارشان ، از تاریکیها (و گمراهیهای کفر و نادانی) بیرون بیاوری (و بسوی) نور و راه خدای چیره و ستوده (ارشاد و راهنمایی کنی).

قرآن به انسان روح و جان دیگر می بخشد: « و کذلک اوحینا الیک روحا من امرنا ... » شوری / ۵۲ . همانگونه که

به پیامبران پیشین وحی کرده ایم، به تو نیز به فرمان خود روح و جان را وحی کرده ایم .

بهترین بندگان خدامردان قرآنند: « خیرکم من تعلّم القرآن و علّمه » رواه بخاری، ابوداود و الترمذی. بهترین شما کسی است که قرآن فرا گیرد و به دیگران بیاموزد.

تلاوت قرآن موجب نزول رحمت ، آرامش و سکینه قلبی، حضور فرشتگان و مباحات خداوند به آنان و ذکر خیرشان نزد فرشتگان مقرب است: « ما اجتمع قوم فی بیت من بیوت الله یتلون کتاب الله و یتدارسونه بینهم الا نزلت علیهم السّکینه و غشیتهم الرّحمه و حفّتهم الملائکه و ذکرالله فیمن عنده » رواه مسلم و ابو داوود. هیچ قومی در خانه ای از خانه های خداوند برای تلاوت قرآن دور هم جمع نمی شوند ، مگر اینکه خداوند بر آنها سکینه و آرامش قلبی نازل می کندو فرشتگان رحمت آنها را در بر می گیرند و خداوند نزد فرشتگان مقرب از آنها یاد می کند.

حفظ قرآن موجب تقرب بخداوند است: « اهل القرآن
اهل الله و خاصته » رواه نسایی و ابن ماجه. اهل قرآن ،
اهل خدا و خاصان آستان او هستند.

اجر و ثواب هر آیه قرآن بیش از ارزش یک شتر است:
« فلأن یغدو احدکم کلّ یوم الی المسجد فیتعلّم آیتین من
کتاب الله عزّ و جلّ خیر له من ناقتین ، و ثلاث خیر له من
ثلاث و اربع خیر له من اربع و من اعدادهنّ من الابل » رواه
مسلم و ابو داوود. اگر هریک از شما هر روز به مسجد
رود و دو آیه از کتاب خداوند متعال فرا گیرد برای او از دو
شتر بهتر و با ارزش تر است و سه آیه بهتر از سه شتر، و
چهار آیه بهتر از چهار شتر و ... می باشد.

تلاوت درست قرآن موجب ارتقا به مقام فرشتگان
است: « الماهر فی القرآن مع السّفرة الکرام البرره »
بخاری و مسلم. آنکه قرآن را با رعایت تجوید و قرائت
نیکو تلاوت می کند با فرشتگان گرامی و بزرگوار (در گاه
خداوند) است.

قرآن در روز قیامت برای اهل خود شفاعت می کند، «
إِقْرُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَاتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ» رواه
مسلم. قرآن را تلاوت کنید همانا قرآن در روز قیامت
برای اصحاب خود شفاعت می نماید.

اهل قرآن قاریان خوش آهنگ بهشت پروردگارانند: «
يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ ؛ إِقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تَرْتِّلُ فِي
الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَ

أَخْرِ آيَةٍ تَقْرُوهَا» رواه ترمذی. در بهشت به اهل قرآن
گفته می شود : بخوان و به مقام بالاتر ارتقا پیدا کن و
تلاوت کن همچنانکه در دنیا تلاوت کرده ای ، همانا مقام و
منزلت تو نزد آخرین آیه ای است که تلاوت کرده ای.

آداب تلاوت قرآن

حسن بصری (رحمه الله عليه) گوید: کسانی که پیش
از شما بودند ، قرآن را نامه ای می دانستند که از طرف

حق تعالی به آنها رسیده است، پس به شب در آن تأمل و تدبر می کردند و در روز بدان عمل می نمودند.

باید دانست که مقصود از قرآن ، تلاوت مجرد آن نیست، بلکه تلاوت به منظور تذکر و یادآوری ، پند و اندرز و عمل به قرآن است. اگر کسی پیام خداوند را بخواند و فرامین و دستوراتش را بجا نیاورد ، بی شک مستحق خشم و عذاب خواهد بود . و در تلاوت قرآن لازم است هم آداب ظاهری و هم آداب باطنی رعایت شود.

آداب ظاهری قرآن

۱- قبل از شروع تلاوت قرآن ، گفتن “ اعوذ بالله من الشیطان الرجیم ” واجب است . « فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم » نحل / ۹۸ . هنگامی که خواستی قرآن بخوانی، از وسوسه های شیطان مطرود (از رحمت یزدان) به خدا پناه ببر (تا اهریمن تو را از فهم معنی قرآن و عمل بدان باز ندارد).

۲- در اوّل هر سوره جز سوره توبه گفتن “ بسم الله

الرّحمن الرّحيم ” واجب است . چون جزو آیات قرآن و آیه

آن سوره می باشد.

۳- هنگام تلاوت قرآن بر حاضران واجب است ساکت

بمانند و از اشتغال به سخنان دیگر بپرهیزند. « و اذا قرئ

القرآن فاستمعوا له و انصتوا لعلّکم ترحمون » اعراف / ۲۰۴ .

هنگامی که قرآن خوانده می شود ، گوش فرا دهید و

خاموش باشید تا مشمول رحمت خدا شوید...

سرو صدا در اثنای تلاوت قرآن از صفات مشرکین است و

مؤمنین باید جدا از آن بپرهیزند: « وقال الذّین کفروا لا

تسمعوا لهذا القرآن والغوا فيه لعلّکم تغلبون » فصلت / ۲۶ .

کافران (به همدیگر) می گویند: به این قرآن گوش فرا

ندهید ، و در (هنگام تلاوت) آن یاوه سرایی و جار و جنجال کنید (تا مردمان هم قرآن را نشنوند و مجال فهم قرآن از آنها گرفته شود) شما پیروز گردید.

۴- داشتن وضو (در صورتی که ناچار به لمس قرآن باشد) و رو به قبله و با هیئت احترام نشستن مستحب است ، و در حالت ایستاده و نشسته و به پهلو خوابیده هم جایز است ، قرآن بخواند اما تلاوت در حال ایستادن (در نماز) ، بر نشستن ، و نشستن بر دراز کشیده فاضلتر و مقدمتر است. « الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ ... » اعراف / ۱۹۱ . کسانی که خدا را ایستاده و نشسته و برپهلویشان افتاده (و در همه اوضاع و احوال خود) یاد می کنند ..

۵- تلاوت قرآن به صورت ترتیل و به آرامی و تدبر ، مستحب است . ابن عباس گوید: “ اگر سوره زلزال وقارعه را با تدبر بخوانم دوست تر از آن دارم که بقره و آل عمران را با شتاب بخوانم . ”

۶- در حد توان تلاش نماید که قرآن را با صدا و آهنگ خوش بخواند .

« زَيْنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ . لَيْسَ مَنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ »
رواه بخاری و ابوداود . قرآن را با صدای خوش خود زینت دهید. از ما نیست کسی که قرآن را با صدای خوش تلاوت نکند.

۷- قرآن را در هر ماه یکبار ختم کند . غیرعرب که فهم قرآن براو دشوار تر است بیش از یک ماه بهتر است .
عبدالله ابن عمر (رض) گوید؛ پیامبر (ص) فرمود: « إقْرء القرآن في شهر، قلت اني اجد قوتاً حتى قال: إقْرأه في سبع و لا تزد على ذلك » رواه بخاری. قرآن را در هر ماه فقط یکبار بخوانید ، (عبدالله گوید من) گفتم: من بیشتر از آن توانایی دارم و آنقدر تکرار کرده تا فرمود : در هر هفته یکبار قرآن را ختم کن و بر آن میفزا.

۸- مستحب است تلاوت قرآن با گریه همراه شود . زیرا پیامبر(ص) در این باره می فرماید: « إِنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ

فإذا قرأتموه فتحاذنوا» قرآن با غم اندوه نازل شده است پس هرگاه قرآن تلاوت کردید خود را غمگین کنید.

قرآن در ایامی نازل شده که پیامبر (ص) و یارانش به سختی گرفتار مشکلات بوده اند و قرآن بیانگر اوامر و نواهی و وعد و وعیدهایی است که آدمی نسبت به آنها کوتاهی می ورزد و چون قرآن خوانده شود بایستی بر تقصیرات خود غمگین شد. و اگر غم و گریه نداشته باشد پس بر قساوت و سنگدلی خود بگرید. « اتلوا القرآن و ابکوا فإن لم تبکوا

فتبکوا» قرآن تلاوت کنید و گریه کنید پس اگر نگریستید خود را به گریه کنندگان مانند کنید.

۹- در هنگام تلاوت حق هر آیه را رعایت کند پس چون به آیه سجده رسد سجده بجا آورد و...

۱۰- قرآن را با صدای معتدل بخواند. نه با صدای بلند که ایجاد مزاحمت کند و نه بدون صدا. که نتواند به نفس خود بشنواند...

شروط باطنی تلاوت قرآن

در هنگام تلاوت قرآن علاوه بر رعایت شروط ظاهری رعایت چند شرط باطنی هم لازم است تا هدف از تلاوت حاصل شود. از جمله:

۱- فهم آیات : آشکار است که خداوند متعال قرآن را برای ما آسان گردانده و در قالب حروف و کلمات و عبارات نازل کرده است که برای ما انسانها تا اندازه ای قابل فهم است و با تلاش بیشتر می توان به دایره فهم خود افزود. پس بر مؤمن لازم است از حد تلاوت ظاهری و رعایت مخارج حروف و احکام تجوید خارج شده و علاوه بر آن معنی و مفهوم آیات و عبارات را هم فرا گیرد و هنگام تلاوت بداند که چه می خواند و خداوند به او چه می گوید و از او چه می خواهد.

۲- پاکی دل و تعظیم و یزرگداشت حق تعالی: مؤمن باید بداند که کلام خدا از نوع سخنان آدمیان نیست ، همچنانکه سزاوار نیست با جسم ناپاک آن را لمس کند ، باطن معنی قرآن هم از دل ناپاک، محجوب و پنهان است ، و تنها دلی بر باطن معانی قرآن آگاه است که به نور تعظیم حق تعالی منور و از هر پلیدی بدور باشد. و با تفکر در راز آفرینش و قدرت بی انتهای او که همگان در قبضه قدرت او و « فعال لمایرید» هر آنطور که بخواهد می کند، تعظیم حق تعالی در دل ایجاد ، و پلیدیها زدوده شده و دل آماده درک باطنی مفاهیم می شود.

۳- حضور دل : در هنگام تلاوت قرآن بایستی تخیلات و اندیشه های دنیوی و بطور کلی حدیث نفس را رها کند و با جهد و تلاش برای خواندن قرآن ، از همه چیز و همه کس منصرف شود و همتش فقط متوجه تلاوت قرآن باشد ، و اگر آیاتی را به غفلت بخواند ، اعاده نماید و جز با حضور دل قرآن نخواند.

۴- تدبیر: ممکن است تلاوت کننده در وقت تلاوت در غیر قرآن تفکر نکند ، اما بر شنیدن آن از نفس خود محدود نماید و بدنبال آن به اندیشه فرو نرود ، این تلاوت با حضور دل است ، اما تدبیر علاوه بر حضور دل ، فرو رفتن در عمق مفاهیم قرآنی است ، چنانکه آمده است که پیامبر(ص) “ بسم الله الرحمن الرحيم ” را خواند و بیست بار تکرار کرد و این تکرار و باز گردانیدن، برای تدبیر معانی بود . ابودرداء(رض) گوید: پیامبر(ص) شبی ما را امامت کرد و همه شب این آیت را تکرار فرمود ... ان تعذبهم فإِنَّهم عبادک...

۵- تفهیم : تفهیم آن است که منظور از هر آیتی از آیات قرآن را درک و فهم کند و هدف از آن بر او روشن گردد ، زیرا قرآن شامل ذکر صفات خدا (درک حقیقت اسماء الحسنی) و ذکر افعال خدا و احوال انبیاء (جهاد مداوم و خستگی ناپذیر آنان در راه دین خدا و...) و ذکر احوال

تکذیب کنندگان انبیاء و سرانجام آنان ، و ذکر بهشت و اهل آن ، و

جهنم و عذابهای سخت آن می باشد. که بر تلاوت کننده قرآن لازم است ، بدون فهم دقیق منظور هر یک از آیات به سادگی از کنار آنها نگذرد.

۶- دوری گزیدن از موانع فهم قرآن : آنچه که مانع فهم قرآن می شود ؛ وجود حجابهایی است که میان او و فهم قرآن مانع ایجاد کرده است و آن موانع عبارتند از:

الف: اهتمام بیش از حد به تلفظ حروف از مخارج حروف ، بطوری که فرد دچار وسواس شده و کلمه ای را به بهانه اینکه از مخرج خود بیرون نیامده چندین بار تکرار می کند و از معانی غافل می شود.

ب: گرفتار اعتقادات تقلیدی شدن: تلاوت کننده قرآن اگر در اثر تدبر در آیات قرآن به نور بصیرت ، فهم جدیدی همچون نور در قلب او بدرخشد و آن برخلاف اعتقادات تقلیدی اسلاف او باشد ، در اثر تعصب بر تقلید باطل ،

فهم جدید را القای شیطان پنداشته و از آن احتراز می
جوید.

ج: اصرار بر گناه و گرفتار کبر شدن: دل همچون آینه
است و گناه و شهوات همچون زنگ، و معانی قرآن
همچون صورتهایی هستند که در آینه خود را می نمایانند
(پس اگر زنگ (گناه و شهوات نفسانی) صفحه دل را)
آینه را) بپوشانند ، مانع تجلی صورتها (مفاهیم و معانی
قرآنی) بر صفحه دل (آینه) می شوند و علاج آن در
ریاضت دل به دور کردن شهوات، چون زدودن زنگ از
آینه است.

پیامبر(ص) فرمود: « اذا عظمت امتی الدینار و الدرهم،
نزع منها هیبه

الاسلام ، و اذا ترکوا الامر بالمعروف والنهی عن المنکر
حرموا برکه الوحی». هر وقت امت من ، دینار و درهم را
بزرگ بشمارند ، هیبت اسلام در میان آنها نمی ماند . و هر
وقت امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند ، از برکت

(فهم) وحی محروم می شوند. « تبصره و ذکرى لكل عبد منيب » ق/ ۸ . به منظور بینش و بیداری بخشیدن به همهٔ بندگان توبه کار(ی) که بخواهند بسوی پروردگارشان برگردند) می باشد.

د: اکتفا کردن برمعانی لغوی و ظاهری قرآن : عده ای معتقدند که کلمات قرآن معنا و مفهومی جز معنای ظاهری ندارند و هرکس بر خلاف آن بگوید تفسیر به رأی کرده و جای او دوزخ است.

این چهار حجاب مانع فهم درست قرآن هستند که بر پیرو قرآن لازم است با جهد و تلاش ، این موانع را از صفحهٔ دل و بینش خود بزدايد تا زمينهٔ فهم آیات در او فراهم شود.

۷- مخصوص کردن قرآن بخود: تلاوت کنندهٔ قرآن بایستی چنان تصور کند که هر خطابی، از امر و نهی، وعد و وعید که در قرآن آمده است مقصود او می باشد ، و هدف از قصص پند و اندرز به او است . همچنانکه خطاب

به پیامبر(ص) گفته شد: "... ما نثبت فؤء داک ... " (این بیانات) کلاً برای این است که بدان، دلت را برجای و استوار بداریم.

« هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتقین » آل عمران / ۱۳۸ . این روشنگری است برای مردمان ، و مایهٔ رهنمود و پند پذیری برای پرهیزگاران است ...

۸- تحت تأثیر آیات قرار گرفتن: بایستی تلاوت کننده بر حسب اختلاف آیات، فهمی در دل او حاصل شود و دل وی بدان متأثر گردد . پس باید در آیت وعید و انذار ، غمگین شود و در آیت وعدهٔ آمرزش، شاد و در یاد کردن صفات خداوند ، خاضع و فروتن ، و در سخنان ناروای کفار ، شرمگین و در صفت بهشت ، مشتاق و در صفت آتش ، ترسان شود. و چنان نباشد که کارش فقط جنبانیدن لب و زبان باشد تا مورد خشم و غضب خداوند واقع شود...

« الا لعنه الله على الظالمین » هود/ ۱۸ . هان نفرین خدا بر ستمگران باد . « کبر مقتا عندالله ان تقولوا مالا تفعلون »

صف / ۳ . اگر سخنی را بگوئید و خود برابر آن عمل نکنید ، موجب کینه و خشم عظیم خدا می گردد. « فاعرض عمّن تولى عن ذکر تا ... » نجم / ۲۹ از کسی روی بگردان که به قرآن ما (فهم و عمل بدان) پشت می کند. « وکأین من آیه فی السموات والارض یمرون علیها و هم عنها معرضون » یوسف / ۱۰۵ . و چه بسیار دلایل و نشانه ها در آسمانها و زمین وجود دارد که آنان (کور کورانه) از کنارشان می گذرند و از پذیرش آنها روی می گردانند.

« ومن لم یتب فاولئک هم الظالمون » حجرات / ۱۱ . و هر کس (از اعمال و اقوال ناروا دست بر ندارد) و توبه نکند ایشان ظالم و ستمگر هستند.

« وهم فی غفله معرضون » انبیاء / ۱ . در حالی که آنان غافل و روی گردان می باشند. و ... و ...

۹- پیشرفت و ترقی در تلاوت: خواندن قرآن سه درجه است:

۱- در این مرحله شخص تصور می کند که در حضور خداوند ایستاده و

برای او قرآن می خواند، و خداوند هم تلاوت او را استماع می کند پس حال او تملق و تضرع و درخواست و طلب و نیاز است.

۲- در این مرحله شخص تصور می کند که خداوند متعال با الطاف خود او را مورد خطاب قرار داده و با وی راز می گوید. و این مقام شرم و تعظیم و گوش دادن و فهم کردن است.

۳- در این مرحله شخص خویشتن را فراموش کرده و احساس میکند که خداوند را در کلامش می بیند، و چنان غرق مشاهده گوینده کلام است که از غیر او غافل مانده است و این درجه مقربان است. بنابراین تلاوت کننده قرآن سعی دارد که از حدود آداب ظاهری قرآن گذشته، و در مقام اول و سپس در مقام دوم و در نهایت در مقام سوم قدم بگذارد.

حضرت عثمان (رض) گوید: "اگر دل پاک شود، هرگز از قرآن خواندن سیر نشود، زیرا دلها به سبب پاکی در کلام، به مشاهده متکلم می رسند."

۱۰- محروم دیدن نفس خود: در چنین مقامی فرد از نگریستن در نفس خود به چشم رضا و تزکیه و پاکی تنفر دارد، و هنگامی که آیات مدح بندگان صالح را می خواند، نفس خود را در زمره آنها محسوب نمی دارد، بلکه صدیقان و ارباب یقین را در آن مقام می بیند و آرزو می کند که خداوند وی را بدیشان ملحق گرداند. و چون آیات ملامت اهل عصیان را می خواند، خود را در آنجا می بیند و ترس بر او غالب شده و چنان تقریر میکند که مخاطب او است ... هرکه از نفس خود بیزار شود اسرار براو نمایان می شوند، بطوری که در آیات رجا و بشارت صورت بهشت بر او آشکار شود، و در صورت غلبه ترس، آتش و انواع عذاب را می بیند...

« رَبَّنَا اتْنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشْدًا »...